

Förord.

Då jag i början av innevarande år under sex
 veckors tid var lärare vid fortsättningskola i min
 hemförsamling Långared, gjorde jag de uppteckning-
 ar, som fylla sidorna 5-64 i denna bok. Då mi-
 na sagesmän oftast bo långt inne i skogarna, är
 det inte ofta jag kan förmå mig till att snart efter
 en dylik långvandring göra om den. Det har där-
 för endast blivit ett fåtal expeditioner och i regel
 har jag besökt en person, som bor på längre avstånd
 från mitt hem, blott en gång. I vinterns försökte
 jag under dylika besök koncentrera hela samtalet
 till ett enda ämne, något som inte är särdeles lätt.
 Så till exempel har Skaktaren Hart. Johan Hansson
 tillfrågats utslutande om seder och föreställningar,
 som stå tillsammans med hans yrke. Den omstän-
 digheten, att vintern är den ärtid, då folk har mest
 gott om tid, kom mig väl till pass. Människor som
 de här närmast omlädda ...

ro till ett samtal på tre-fyra timmar om samma ämne.

Under tre veckors tid var jag ute på en cykel-färd i Mösborgsbyggena. Prästerna ha gett mig anvisningar på gamla med god minne och goda öron. Rätt ofta har jag emellertid blivit ganska besviken på de äldsta. Sällan har folk på mer än 80 år visat sig kunna giva, vad jag väntat. Däremot har jag tyckt mig finna folk i åldern 60-70 år vara såsom frågebearare lämpligast. Har en sådan haft en far eller mor, som levat till 80-90 år, då kan han mycket mera "gammalt" än denne, åldring - om han lever - kan komma ihåg och relatera.

I min hemsocken har jag under sommaren ofta gjort ganska långa och långvariga cykel-expeditioner - socknen är vidsträckt och vägarne ofta oframkomliga för andra än fotgängare. I mycket få fall ha offren visat sig misstänksamma och slutna, i regel ha de gärna besvarat mina frågor. Först har det varit att få berked av åldringar, som numera sypa på gott som utslutande med tankar på sin svaga beståelse. Det har till och med

inträffat, att jag måst läsa för sådana gamla en någon andaktsbok eller besvara deras frågor angående religiösa ting i stället för att de skulle berätta för mig om gammalt skrock, sed och sägen. Det kan därför sägas att i vissa fall en sidas uppteckningar kostat mig mer möda än tio sidors i andra fall.

I några fall har det hänt, att jag besökt personer, som tv ganska avlägsat, och fastän de språkat en hel del, har jag vid renskärningen inte kunnat betjäna mig av något, därför att det antingen saknade intresse för folkminnesforskningen eller därför att det innehöll saker, vilka alla förut oro kända och upptecknade.

Under mina besök i stugorna har jag förväroat mig många vänner, som gärna se mig komma åter, varför det är ganska troligt, att ett följande år kan giva mycket mera än år 1925 gav. Det är ej lätt att komma som en främling till främlingar. Medfödd blyghet har hämmat mitt arbete. Akbetet blir lättare undan för undan, allt efter som vi bli mera bekanta med varandra.

SlaktetLUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

och vad därmed äger sammanhang. Sagenarr
är slaktaren. Karl-Johan Hansson på Slättebacke,
Långareds socken, född sammastädes år 1861.

1. Slaktet skall så vitt möjligt äro utföras på
tisdagar och fredagar, som äro lyckodagar. Ok-
tober är slaktmånad, och slakten bör utföras
i nymåne, ty eljest kryper fläsk och kött ihop.
För julrisen göres undantag, han slaktas nå-
gon vecka före jul. I julveckan får man på inga
villkor befatta sig med slakt, ty under den ve-
kan ha trollen maket och kunna "göra åt" el-
ler förstöra det slaktade. Av fruktan för Trollen
ritade man under varje årstid medelst ett teck,
som inte var dödt utan delvis glödande, ett kors
på ryggen av ett slaktat djur. *

4. I varje by eller åtminstone socken fanns en
slaktare. Men hästar, hundar och katter avliva-
des av "flätten" eller "rackaren", som han mera
sällan benämndes. Rackare är egentligen det sam-
ma som skarprättare. Då en häst skulle slak-
tas, fördes han ut i utmarkerna, för att ingen

proceduren. "Min mor sahte om, att när de skulle slakta en häst i hennes hem en gång, när hon var barn, ledde de ut den i skogen och band den med huvudet tätt intill en trädstam. Sedan slog flätten djuret några slag i huvudet med en träklubba, tills det stupade. Därpå slog han en snara om hästens ben, för annars kunde han inte reda sig med att sticka hästen. Så skar han honom i strupen, så att allt blodet rann av. "Flätten" Ola bodde i Stullen i Långared.

Brännvin skulle flätten ha så mycket han ville, och han var alltid försrupen. Ofta var han full under slakten, ibland måste han sova några timmar, innan han kunde fortsätta med att flå hästen.

"Jag har ock hört, att flätten band för ryggen på hästen och sedan stack honom i strupen gång på gång, tills han stupade."

3. Flätten brukade få en tredaler för varje häst. Slaktarn får ibland pengar, ibland slaktmat i korv, palt etc. Ofta får han en bit kött eller fläsk och ingenting annat.

4. Flätten kallades också "pulsen". En vanlig slaktare kunde benämnas "grisadden" eller "bissen".

hålla sig vid dörren. Somliga ville inte låta honom sitta på en stol eller bänk utan togs in en kuggeklubba, som ställdes strax innanför dörren. Strax flätten hade gått, bar man ut klubben och ännu vände den, så att den ände, som flätten suttit på, ställdes mot jorden.

Helt bar man ut mat och dricka till flätten, så man slapp ha honom under tak. Den fattige och sked, som han begagnat, lades undan till nästa gång han kom eller brändes upp. Man vågade knappast ta i seden mindre så använda sådana husrätt, som flätten kommit i beröring med. Ibland hade flätten själv med sig grejer att äta på och med, för att folk skulle slippa att bli "sytna" (= oroliga). Men man aktade sig för att reta flätten, för blev han ond, så kunde han "göra åt" både folk och få.

5. För omkring femti år sedan flådde en bonde i Grandalen (Långared) själv sin häst, och sedan började litet var att med slaktarens hjälp själva slakta hästar. Det sägs, att det var en präst som före alla andra här i landet slaktade och

det varken var skamligt eller farligt att äta hästkött. *

6. Vid kastning av djur, skulle man vara alldeles tyst. Både den som skär och den som höll måste hålla käft. Talade man om keniouen, skulle det bli värk i näsen, och de skulle få svårt att läka sig. En gång hade en fläkt, som höll på att "gälla" en tjur, fått för mycket brännvin, så att han glömde sig och ropade: "då va tusen va' keniouen ä slö!" Än par dagar därefter blev tjuren så sjuk, att man måste slakta honom.

Det bortskurna skulle nog nedgrävas, för om räven kom över det och drog bort det, så drog han med detsamma också bort turen från gälden. All kastning verkställdes av flätten, som då kallades "gällemästare". *

På ett ställe skulle flätten gälla spädkriser. Då hade drängen stoppat ned en soqris med de andra i säcken. Mäster expedierade den ene efter den andre. Slutligen fick han tag i soqrisen, synade den både länge och väl och sade slutligen: "Tvi skräen va' då kostar på ögl
t. alla soqriser!"

Också katter gjordes ibland av flätten för att de skulle stanna hemma och låta bli att "rämma i bögda".

7. När man hade skjutit en hare, skulle man ta väl vara på löpet, ty "haralöpe" ger särskilt fin ost. En skjutten hare skulle man aldrig bära med huvudet framåt, ty fick en havande kvinna se detta, bleo barnet harmigt. En kvinna på strakten hade råkat möta en karl, som bar haren på detta sätt, och hon födde kort därefter ett flichebarn, vars hela ansikte påminde om en hare. Hon sörjde sig vansinnig. Numera skär man ofta av huvudet på haren och ger det åt hunden, innan man ger sig av på hemvägen.

8. Spalodöda djur fläs och grävas ned utan att man tillvaratager någon ting av deras kroppar.

9. Små barn får ej vara med vid slakt och ej heller havande kvinnor, ty blir kvinnan häftigt skrämmd, får barnet fallandesjukan, och första anfallet kommer då barnet näst samma antal år som föddet vid tillfället räknas ut. Men när barnet är fött och det har...

de även sådana kvinnor utan risk "reda upp" slaktet.

10. Man fick inte ynka djuret, ty då fick det svårt för att dö. En man som brukade hjälpa sina föräldrar vid slaktet, sade en gång, när han kom därifrån, att det var det värsta han visste, när han skulle till "fara" och slakta, "för en får aldrig dö på dom." "Hur så?" "Jo, då kan en lå företå, så som di ynkar dom, far ute å mor i köket."

På ett annat ställe var mor alldeles vettskrämd, när gisen skulle slaktas. Ibland störtögg därför gisen innan knäppast något blod runnit av honom, ibland ledde han och skrek efter det varenda bloddroppe runnit av. "En gång så ja", när ja kom te Fjälles för å slakta. Ja, nu å ja här igen, men då å så besvärligt för jämman må era giser. Jaha, så Fjällen, då kan en inte vänta aent, så syften som mor å, å så som ho' ynkar dom." Under slakten fick ingen nämna djurets namn, om det t. ex. var en tes som slaktades, för då fick det värre plågor, och om man sade: "Heure Gud", så kunde

utan om man ville ha kniven, sade man: "la hit bissen"! Skulle man skälla huvud och fötter av kalv eller får, fick man inte nämna orden "skälla" eller "kniv". Och talade man om "löö", så fick man väldigt svårt för att få haren att lossna.

Om man ledde ut ett djur till slakt, skulle man giva det en biöbbit till avsked; var det en gris, skulle han ha någonting att dricka, vanligen mjölk. När djuret ledde ut, fick man inte ropo "ut med dig" eller något dylikt, ty då skulle de andra djuren också dö.

11. För i tiden kunde slaktare flö djur utan att begagna kniv. Di skars ett hål på huden i sidan av ett av benen, och sedan satte slaktaren munnen för hållet och blåste in luft. Sedan bultade och "körde" han luften fram mellan hud och hull, till dess huden lossnade. Detta kallades att "bälglä".

12. Var det svårt att få skinnnet att lossna från rumpen, kunde slaktaren säga till nä-

här ä' glo'! Gå hellre ä' låna mej en rumpstäng."

13. Från hjärtat skulle man skära bort de så kallade hundörönen eller "illdöingöröna", ty om man hackade dem och lät dem följa med korvamattn, och sedan någon havande kvinnan åt av korven och fick i sig något av dem, riskerades att barnet fick hundörön. Ja, illdöingörön kunde växa fram var som helst i ansiktet. "Ja' har hört berättas om en Fos här på tråta, som hade ett sånt öra i pannan' ända upp ve' härfastet. Dom skar ä' flera gånger, men då väte allt ut igen."

Ur halsen skulle "kettla" och "vreset" bortskäras. "Tungonippen" avlägsnades, för om man åt den, fick man en ond Tunga. Havande kvinnor frings ej äta något alls av Tungan, vid äventyr av att barnet fick "Tungbandet", d.ä. blev stumma. Av lungsmibbar fick barnet en skvalleraktig Tunga, varför modern under grossesen åt det dylika. Plunden skulle få "hunnabent", som sitter i halsen, samt "hundörönen". Hade man ingen hund, grävde man ned dessa i jorden.

15. Brokbladen tillarsodras och användas som

degskrap. De grövre benpiporna av får användes till skap på knivar, bors, stämjärn etc. Man tillverkade också av benpipor enkla musikinstrument, i det man förög dem med munstycken och borrade några lekhål på sidorna. Småpojksarna hade sådana ätt drilla på, när de gings vall med bostapen. Någonmor för färdigades på så sätt, att man utholkade och snidade benen och satte en botten i den ena och ett lock av trä eller koppar i den andra.

16. Om kammen på bogbladet lutade åt bogbladets större fält, så betgöde det tus med ärsväxten följande år och tus med kreaturen. Lutade den åt det mindre fältet, blev ärsväxten telen och kom död på bostapen. För att få benen vita, kokade man dem i ask-lud.

17. "Miltära" (mjätten), "kettla" och "vreset" ansågs odugliga och skamliga. "Lotta ve' bäcken" och Stuna-Maja i Hagen voro ovärmer för det mesta men försönades ibland. En gång slateta de Lotta en sö, hackade de ovannämnda artiklarna blanda i den i barnmat samt ins-

de en stöddig korv, vilken sändes till Maja. Men när denna och hennes gubbe äto av korven, blevo de sjuka. Maja höll god min och väntade på tillfälle till hämnd. Till sin gubbe sade hon: "Vänta ho' mi kära Lotta, när vi få fatt på värren 'värre', så ska ho' noch få betalning. 'Dä sko' ho' få äta dä ho' aldri' ha' ätit förr." När "värren" var slaktad, lade Maja undan "värataska" och tillredda sedan en måltid, till vilken Lotta bjöd och infann sig. Då hon ätit, frågade värdeinnan: "va' säger du om stolen, tyckte du om den." "Ja, så g'ö' ä' mö' ä' så väl skelter", blev svaret. Hårtill genmålde nu Maja triumferande: "Ja, dä vet du la om hur värataska smakar."

Skomakar-öla var på ett ställe härintill och gjorde skor. Nu var det så, att gumman där var snål, och skomakaren var arg på henne och ville gärna göra henne något sprätt. De hade just slaktat en tjur där på stället, och moran höll på att göra korv. Men far hade lagt undan "tjurapensen" för att göra en putesmört av den. Den kallade di ock "tjuramegan". Så när mora gick

på att ta tjurapensen och stoppa in den i ett fjälet och stoppa i litet korvsmat. Sen fick han upp den på stängen tillsammans med de andra korvarna. Efter kom en "skojesa" (tattarkäring) in och bad om mat. Hon ville ha en korv. Moran gick till stängen och synade korvarna, hon tog ned den minste, just den som skomakaren nypa hade gjort, och gav den åt "skojesan". När denna kom till de sina, satte hon på en gryta och till att tecka korven. Men den ville aldrig bli mjuk. Då tog hon upp den till slut och skar i den, och då fick hon se, hur det var fatt. Uvinnig kom hon tillbaka till gården och skällde ut den snåla gumman. Det hjälpte inte alls, att denna bedyrade sin oskuld. "Skojesan" hotade att göra ut allt vad kreatur hette där på stället, så att de aldrig mer skulle få medel att göra någon "pesekorv". Det gjorde hon också, för efter den dagen hade de aldrig annat än otus med kreaturen där. Men skomakarna sa: "Aldri' trodde ja', att ja' skulle få en så "räli" (= rejäl) hämnd på den snåla gumman!"

18. "Di gamle" vispade aldrig blodet, utan man hade rågmjöl i ett träg, och så rörde man in blodet i mjölet, så att det blev som en tunn välling. Sedan delade man på denna. En del satte man mera mjöl till, så att det blev som en tjock välling, lade salt och kryddor däri, varefter den östes i de grövsta och ryntigaaste "fjästrén, vilka fylldes till hälften av massan, vilken kallades "svetten." Kokades en timma över svag eld. Denna korv benämndes "svettekorv."

Av den andra delen gjordes "patter" (palt). Man knådade i så pass mycket mjöl, att det blev som en deg. Sedan skar man den i bitar, mjölade dem och rullade dem i händerna, så att de fingo en oval form, tillplattades en smula, och fingo så tecka i vatten en timmes tid. När patteu befarms svart alltigenom, var han färdigkokt. Den togs då upp och lades i ett träg, ett säck eller i fat med ett lager av ren halm på botten.

Paltbröd bakades efter större slakt, då man ej kunde hinna med att äta upp all "palt", som skulle bli, innan den skändes. Paltbrödet kallades i allmänhet "svartbröd."

Om en person har fallat, de i ena och i den

ter ell ljud, påminnande om en gris, just i fallet. Då skall man, nästa gång man slaktar en gris, taga ut hans hjärta, lägga det på en tallrik och skära det mitt i tv, och sedan skall den sjuke dricka det blod, som rann ur grishjertat. Utstötte den sjuke ett ljud, mera likt en tjurs bölande, använder man blod av ett tjurhjärta etc.

Somliga slaktare dricka blodet, varmt, för att bli starkare och modigare.

19. Halsen på ett slaktat djur kallades "sviet", bogen "bögera", buken "skrovet", farmkäret "sava", vommen "vämmera", närmagen "konungshuva", bladmagen "paltén" eller "pjälten", löpmagen "löpet". Smärtarmarna kallades ofta "rakarmar", de andra "grov" eller "ryntekarmar". En av fjöckarmarna kallades "botten", en annan "bottens bro". Maghinnan kallades "fjuset" eller "slöjan". Hossvin sitter "istran omkring "nyrat" eller "nyrmen" (= nyren)

20. Hela det slaktade djuret kallades "fallet". Delades i "sviet", bogbitarna, sidfläsket och "svietstora" skoren och skivlaga sid" etc.

keln eller "knorren" (= svansen). Bland korvarna märkes främst lever- eller jölskorv, även kallad slaktekorv, som gjordes av den torkade och rivna levern, blandad med korngryn, ibland och senare med risgryn. Så kommer "hackekorven" av lungor, hjärta, mellan-gärde jämte så mycket kött eller fläsk, som man ansåg lämpligt; men man brukade dryga ut det hela med korngryn. Vidare kött- eller fläskkorv. Av denna tog "spekekorven" andan, och den fick ej ätas, för än göken galit över den. Kött och fläsk skulle ej heller ätas "i speke", för än göken hörts. Efter kaloslaget gjorde man lungmos eller "prässelkött" av lungor, hjärta, hud och fötter.

21. Nöthåret spanns grovt och vädades till hästtjätteen. För mycket länge sedan använde man nöthår även till björklar. Kantar gjordes ofta av nöthår med inblandning av ull. Mattor gjordes av nöthår. Den styvaste svinborsten användes i skomakarens beckerisp, och han "laskade" = sydde ihop läder med svinborst. Lämre svinborst användes som stoppning i seldynor, sadelputor och madrasser. Hästtagel användes till borstar av olika slag, såväl till rinner och linor "brädd"

Taglet användes och till "nätänmar", d.ä. snören, som uppburas själva nätet.

22. Av horn förfärdigades matskedar, krus-horn, korvhorn och smussdosor. Getabockens horn bleo ibland omvandlade till "föthorn." I dessa gick man och "fotte", d.ä. man vallade kreatur. Blåsan tvättades, valkades och tönjdes. Sedan stoppade man in ett halvtjog ärtor, satte ett rör i öppningen och blåste upp blåsan, så att den blev ordentligt spänd. Nu knöt man för hålet och hängde blåsan till tork. Det blev en utmärkt skälla till småbarnens förmöjelse.

Gallblåsan torkades. Fingo korna gallsjukan, kurerades de med gallan. Tick man frost i händer eller fötter, gjorde det god, om man kunde tvätta dem i ljummet vatten, varri galla upplösts.

Av "Njuramegan" gjordes pistsmärtor. Den gjordes också ofta till "präglakurra". Kurra är det band, som sammanhåller handvat och slag på tröskelagan. Åskinn användes också till "kurra". Det måste vara någonting, som va-

93. Som kryddväxter odlas myrjan och timjan. Den förra användes till lever- eller slaktkorven, timjan till sveddekorven. Myrntan, som växer vild i åkrarna, insamlades och användes. För "upphängeskorv" är rödlöten den förnämligaste kryddan.

94. Hudar användes som mattor, som fallar i skrunder, som fotack i vagnar. De garvades icke utan spändes ut och forskades. Fårskinnet garvades hemma. Då lade man skinnet i saltvatten för omkring åtta dagar, tog därpå upp dem och skrapade dem med kniv, varefter de lades ned i saltvatten för återigen åtta dagar, togs upp och skrapades och så för tredje gången åtta dagars salt bad. Därefter hängdes de upp att forka. Av dessa skinn syddes västar åt männen och jackor åt kvinnorna, varvid ullen vändes inåt.

95. För att ingen skulle kunna öva trolldom med blod och annat, som var kvar på slaktplatsen, brändes eller sveddes denna. I senare tid har man kastat tre brinnande fändelickor i kors på platsen.

96. Slaktgillen hade de på rikare ställen, och även

supar". Slaktaren skulle då alldeles nödvändigt ha slaktsupen, för annars kunde han vägra sin tjänst en annan gång. Smakbitar, mest palt och korv, sändes till de närmaste grannarna. Prästen skulle för ha det bästa på hela fallet, såsom skinka och fairalår. Slaktarens smakbit kallades "sticksbiten".

97. Köttet skulle aldrig ätas slaktdagen, ty då ansågs det ännu för orent. Hårskott kan mängen än i dag ej förmås att förtära. För några år sedan slaktade en bonde här i närheten en unghäst och lät avrätta en del av köttet. Han hade en annan man hos sig på besök, och denne bjöds av avrättningen, som han till och med loordade, ej vetande, vad han åt. Efter slutad måltid säger värdens: "Nå, så har du känt hur pto-ptu smakar."

Mannen, som var stark och frisk, sprang strax ut och "spydde" upp slittrammans.

Höns och duvor kan en del folk omöjligt förmås att förtära. Se, sådana djur använde våra hedniska förfäder, när de offrade."

98. Samling lämnar en skrunder i det natten.

vari korven kerkas. När man hör den "ramla" mot gryttans botten, kerkas det lagom.

30. Nu finns inte många som ha gäss. Men för i tiden skulle man slakta en gäs till Märten. I trist på gäs togs somliga en anka, och sådana, som äto höns, slaktade en tupps.

Om död, begravning, genfärd etc.

"Sagesman" för det följande är Johanna Johansson på Näsudden, född 1858.

1. Jo, jag har hört berättas om en gammal gubbe de kallade Gullhögs-Lasse, att han sa, att han alldeles säkert skulle få färdigt det arbetet, han höll på med, innan han dog. Jag har glömt, vad det var för ett arbete, men han blev sjuk och dog strax han hade slutat det. Och Lomedtorpa-Petter sa' alltid, att han skulle få en bråd död. Det fick han också, för di hitta honom död i stugan, där han bodde ensam, och ingen hade hört, att han var sjuk.

2. För en femti år sen gick en gumma som de kallade Johanna på Skeautås härigenom skogen för att se till en torparhustru, som låg sjuk.

tan allihop. Samma dag dog torparhustrun, och just de personerna, som Johanna hade sett, voro med på begravningen.

Lars i Sandhult brukade göra likkistor, och han visste alltid på förhand när någon hade dött, för då skramlade det i hans verktyg. Det slog aldrig fel, utan dagen därpå kom någon och bad honom göra en kista.

Så har jag hört de gamle tala, om, att det var en som såg en lifefärd, och där gick Skam före, och elden stod ut genom mun' på'n. Skam därefter dog en gammal gubbe, som de höll för att vara mycket ogudaktig.

Jag har hört av Ada på Näs om en kvinnan i Siene, som var i Lyne. Hon var ute och gick på vägen. Där mötte hon en annan kvinna, som hade dött och blivit begravet en tid föret. Och denna kvinnan tog av och gick fram till Klockaregården och dörrarna gick upp av sig själva och hon gick in. Det var Johanna i Klockaregården, och hon hade på sig desamma kläderna, som hon brukade i vardagslag, medan hon levde.

Det var så där en 30-40 år sedan

Så har jag hört en gammal historia om två karlar, som var ute och gick tillsammans sent en kväll. Den ene var i synen, men den andre inte. Den förre fick då se ett likfölje som rastade i skogen och höll på med att äta. Han försökte hejda sin komrat genom att ta honom i armen, för säga något vågade han inte. Man skall aldrig tala om något sänt där förrän dagen efter man har sett det. Den andre bydde sig inte om något utan gick på och trampade i ett grötfot utan att märka det. Men nästa dag berättade den förre vad han sett. "Jassa," svarade den andre, "då är det inte underligt, att min ensa stövel är röd." Kort tid därefter blev det en stor begravninng på en av de största gårdarna i socknen.

3. Kommer ugglan fram till gården och skriker, skall någon där i gården snart dö. Skriker hon länge, blir det svår sorg, skriker hon en kortare stund, blir det mindre sorg (!) Om "ekorn" springer vid eller på huset, blir det dödsfall. Flyger ugglan över gården och ger till ett skrikeande, då och då, betyder detta, att någon i det huset skall flytta under året

Som dödsvarsel anses att vedprinnar, tenvar, halmetjän o. d. bilda teors.

Om den sjuke plockar i täcket, sätter sig upp häftigt eller vill dra täcket upp till hakan, så har hon inte lång tid kvar. Om den sjuke inte hade ätit något och tala om, men så plötsligt att ett ordentligt mål och snart därefter dö, säges: "då" att han sin resemat".

Om ett stycke sot ramlade ned på spjället, sades, att nu skulle man snart få "spörja lik". När julbrasan brunnit ned, tittade man i askan efter fotspår, och kunde av deras storlek se, om en äldre eller yngre medlemmen hushållet under året skulle dö.

4. Om man, när man skall följa med ett begravningsfölje, vänder om in i huset för att hämta någonting, så är detta ett tecken till, att man inte har lång tid kvar att leva.

Om man hade tillslutit en döds ögon men ett av dessa åter öppnar sig, sade man, att liket sag efter någon i familjen, och trodde, att någon medlem av familjen snart nog skulle följa efter. Och tro man på en döds näsa och stora näsöridrorde

sina egna, blev man i synne. Om det knackade på dörren och endast en person innanför densamma uppfattade detta, så skulle den personen snart dö.

Om man vid arbete ute på marken glömmer av eller inte bryr sig om att t. ex. plöja, beså eller reusa en bit av jorden, så betyder detta en likhets-
ta och att någon i gården det året skall dö.

Kommer en fågel fram och hackar på fönstret, skall någon i det huset dö inom kort.

5. Vid en dödsbädd fingo inte sådana vara närvarande som hade "ont öga", icke heller grovt o-
gudaktiga människor. Havande kvinnor måste också hålla sig borta från dödsbäddar, ty barnet kan få fallandesjukan. Sådana kvinnor få ej heller lägga hand vid ett liks tvättning, svepning o. d., ty då får barnet likely. Voro småbarn närvarande vid dödsbäddar, bleo de seden för hela sitt liv spökrädda. Ej heller fick en person, som var absolut för den döende främmande, vara närvarande vid dödsbädden.

7. Hade den döende något svärare brott eller någon särskild hemlighet att bära på, menade man, att

underlätta dödskampen flyttade man ofta liket från en plats i rummet till en annan, ändrade kroppens ställning genom att t. ex. resa den upp mot teuddar, men då man märkte, att det led mot slutet, skulle allt sådant tas bort, så att kroppen låg rak. Med emellanat skulle man hålla någonting läskande, vin, saft e. d. i den döendes mun för att hålla munnen öppen, så att inte anden eller sjä-
len skulle fara ut genom näsan. Dödskampen tros vara svårast på eftermiddagen och natten.

8. Genast som döden inträtt, skulle klockan stannas för att man exakt skulle kunna angiva tiden då han dött. Var man inte säker på, att han var död, lade man en spegel på hans mun för att se, om iynna bildade sig på glasets eller ej. Vid den dödes huvud skulle ljus brinna, och hans händer skulle läggas på bröstet och en psalmbok placeras i dem. Sedan man tillslutit den dödes ögon, lade man en kopparslant på vardera ögonlocket, och ansiktet höljdes medelst en vit duk. Hade man inte den rätta "svetteduken" till hands måste ta en annan, så skulle man

sedan bränna upp den eller åtminstone doppa den i vatten, ty kom någon att storke sig i ansiktet med en duk, som legat på en döds ansikte, blev han i syne.

9. En person, som hade en svår dödsstrid och visade rädsla för döden ansågs få det olyckligt i evigheten, en som gärna och i frid skildes härlan, vart salig. Höll så också prästen ett vackert tal vid gravnen, så att alla kände rörelse, och om sångarna inte blev störda, varken då de sjöngo ut liket i begravningsgården, eller då de sjöngo vid gravnen, ansågs detta ytterligare bekräfta den dödes saliga tillstånd.

10. De gamla berättar, att man sett själen såsom en vit fågel lämna kroppen och hört lätta vingslag.

11. Sängkläder, i vilka någon dött, brändes, ty annars, trodde man, skulle det barn, som härnäst föddes, få fallandesjukan.

12. Vännen och grannar underrättades om dödsfallet av den äldste i huset, som orkade gå omkring, denne bjöd samtidigt till begravningen. Efter dödsfallet gjordes stor rengöring i stugan, och vita lakan hängdes för fönstren, dessa borttogos begravningsdagens afton. Hacket avvisas ständigt på salvet

och en gran sättes upp vid varje sida om förstugdörren. I rikare hus bländde man ett rum till likrum och använde då svart tyg eller papper samt quirländer av blommor och grönt. I likrummet hade man inte hackat granis utan hela tevistar. På fattigare ställen användes man vedboden, lo- gen etc. att ställa kistan ut. I likrummet brände man ljus.

13. Liket lades ibland på litebår, innan kistan anskaffats, men det fick ej bäras ut ur huset förrän det lagts i kistan. Som litebår användes ett sofflock eller ett par bräder med två bockar som stöd. Liket lades med fötterna mot östen för så vitt detta passade mot dörren, ty fötterna måste vara riktade åt dörren till. I kök eller skafferi fick den döde under inga förhållanden läggas.

14. Hundar och kattor fingo ej komma in i likrummet, ej heller rättor, som kunna äta av liken.

15. Husfolket skulle inte tvätta ett lik utan detta arbete sköttes av en beständig liktvätterka i socknen. Den kam, med vilken den döde kammatas brändes, stod okänt. På business skulle

omedelbart slipas. Det orakade skägget brukade man
bränna upp, men somliga Togo vara på det för att
"göra åt" vissa sjukdomar därmed. ee. engeliska sju-
kan hos barn och "mariljan" eller "marritt" hos
äldre. Det senare gick så Till, att man lade något av
en död anförvants skägg under dens huvudgård, som
anfuktades av maran, då fick han vara i fred för
maran så länge skägget låg kvar.

kläda lik

16. Att kläda liket var ett hedersuppdrag, som
man anförtrodde någon släkting eller granne,
som man ville visa ära. Man klädde liket dagen
före begravningsdagen, men likklädnaden begynte
man förfärdiga så fort som möjligt efter dödsfallet.
Tyget där till skulle vara nytt, vanligen slit, vit
vår. Man var rädd för att sticka sig på den nål,
man beqvade vid sömnaden, ty ett sådant stick
troddes medföra olycka eller död. Det som blev övert
av det till likdräkten avredda tyget, lades under
liket, ty det var inte bra att använda det till nå-
gonting. Barn klädda man i fotlida klädningar
och satte vita sockor på deras fötter, äldre per-
soner fingo jacka och täcke. Fattigt folk bredde
ofta blott ett lakan över liket. En särskild benämning

kläddes i sin bruddräkt.

17. Om man hade utslag, finnar eller värtor, huvud-
värk eller handvärk, gick man gärna till ett ställe,
där det fanns ett lik, och lät den dödes hand vidrö-
ra det onda. Om ett barn hade "skiven" eller engeliska
sjukan, skulle den dödes hand vidröra alla barnets
leder, bröstet och hjässan. Därefter skulle man
tvätta barnet och hålla litet av tvättvattnet i
kistan, så menade man, att den döde tog med sig
det onda i graven. Om någon lade sig på en bädd,
där någon dött, fick han fallandesjuka.

19. Om den döde hade uttryckt sin önskan att få
med sig i graven en ring, ett smycke, spänne el-
ler crucifix, fick man ej underlåta att vilföra hans
begäran, ty eljest gick han igen. För i tiden lade
man ofta en flaska brännvin i en kista, vari en
äldre man låg. Flaskan skulle läggas vid likets
vänstra sida för att den döde, om han ville ta sig
en klunk, inte skulle behöva vända sig.

21. På somliga ställen höll husfolket matten
före begravningsdagen likvaka över den döde.

22. Medan man hade lik i huset fick man
varkas smycken eller värre t. m. över onda

likvaka

makter i verkesamhet och ville skada den döde. Utomhus fick man inte arbeta med plöjning, harvning, vedhuggning o.d. Om någon kom och ville titta eller låna någonting, fick han inte gå in i huset utan måste vänta utanför.

23. Liket brukade man ha kvar i sorgehuset omkr. "ätte dar". För att motverka förruttnelse, bestämde man det med "rövareättika".

25. Själaringningen utfördes av kyrkväktaren. I gamla tider klämtade man för själaringningen för barn tre slag, för medelåldres personer sex och för gamla tre slag. Av själaringningens längd gjordes beroende av den dödes ålder. Själaringningen företogs så snart efter dödsfallet som sig göra lät, och man trodde den ha ett välgörande inflytande på den dödes öden.

26. Graven grävdes av ett par grannar ett par dagar före begravningen. Den lades i riktningen öster-väster. Anträffade man under grävningen ben, skulle man lägga ned dem i graven igen. Man spottade tre gånger över varje redskap, som man använt vid grävningen, eller också lade man ut abborren i loss och smältade ännu där.

27. På gamla kyrkogården begravs i norra hörnet själospillingar, dödfödda barn samt lik, som man ej kunnat identifiera. En självmördare hedrades ej med begravningomärtlid, själaringning eller på något sätt. Man lejde folk, som stöjde om, att han kom i jorden.

28. På begravningsgården restes grannar vid frästugedörrarna och vid inkörsporten. Man kallade dem "sorgeträd"; de tog bort dagen efter begravningen och lades då i en hög och uppbrändes.

29. På vägen, där likföljet skulle gå fram, stödde man grannar till något hundratals meter från begravningsgården, ibland slätt, stundom i rullor. Av en sista biten av vägen samt vägen från kyrkogårdarna fram till graven bestöddes med hackat grannar. Graven och jordhögen därvid kläddes med grannar.

30. Då man burit ut liket, skulle någon hålla ett litet tal, denne kallades liketalar. Kunde ingen "göra ett tal", sjöngs i stället en psalm, innan man begrav sig av. Sedan att "sjunga ut" liket lever ännu här i socknen.

31. Liket skulle bäras ut av den lönsmästare

dörren. På tröskeln ritades kors med ett stycke kols.
Kistan måste bäras ut med fotändan före, eljest
trödde man, att den döde gick igen. När kistan bars ut,
kastades en bit stål efter, en sax, kniv el dylikt.

32. På de ställen, där man hade halm under kistan,
skulle denna genast brännas upp.

33. För bars kistan alltid av "oskylda", nu är det
så långt möjligt är släktingar, som skola bära.

35. Begravningsföljet valde förtas den bredaste vägen.

Hörkarden skulle lysa efter, om något ljud för-
nams från kistan, den döde kunde ju ha vaknat upp
och skakningarna. När kistan, satte man ned kistan
på marken åtminstone en gång, och om den
döde sen gick igen, trodde man, att han inte skulle
kunna komma närmre hemmet än till den
fläcken, där kistan hade stått.

36. Alla familjemedlemmar, som det förnämde,
medföljde till kyrkogården. Fullkomlig tystnad bör
iakttagas under vägen.

37. Motte man ett likstyg, skulle man gå av vägen.
Då det passerat, kunde man åter gå upp på vägen
men måste, innan man fortsatte sin färd, spolla
hvarr annans eller likstyg. Hade man en snick i

fickan, borde man beata denne efter likstyg.

41. Man återvände samma väg man kommit.
Passerade man en korsväg, skulle man där stanna
och rita ett kors på marken.

42. Vid begravningsmåttiden lämnades en plats
obesatt, nämligen den dödes. Stående rätter vid be-
grävning orso ärtor och fläsk, pannkaka och
sötgröt. Större begravningsgillen varade tre till fy-
ra dagar. Karlarna ställde i fyllan ofta till vil-
da slagomål.

43. Närmaste tiden efter begravningen skulle
den dödes anhöriga så långt möjligt var gå kläd-
da i svart både i helg och söcken. Rött och and-
ra grella färger måste undvikas. Under rengö-
ringen efter dödsfall och begrävning fick man
aldrig gå baklänges utan bara rakt fram.

45. Man skulle aldrig lukta på blommor, som
växte på en grav, ty då får man "återn" i näsan.
Att plocka blommor på en kyrkogård bör man
absolut undvika, liksom att överhuvud röra
vid något på kyrkogården.

46. När man passerade en grav på oinvidd mark,
skulle man beata en skov på den som man med

smutsiga skodon kom in på kyrkogården, skulle man inte storke av dem där, ty därigenom fick man likfornar.

48. De som dö en för tidig dö, och de som ha något ofullbordat eller ouppgjort, kunna väntas komma igen. Om man ritade ett kors på fröskeln samt strödde aska över vägen, hade man hindrat döingen från att komma in genom dörren. Gick en dö igen, visade han sig alltid i den dräkt, han begagnat i vardagslag.

49. Gångare uppenbarade sig på platser där de haft ovänner eller "haft kärlek", vanligen vid midnatt. Kunde man få dem att tala om, vad de önskade, fingo de sedan ro i graven.

Julseder.

1. Före jul skulle man ha avslutat tröskning, spånad, vävnad, bak, byggd, ytt, slakt, ljusstöpning och rengöring. Vid tröskning tog man ut den största kärven och fullade den med en skvätt av juldricka, för att man skulle få god skörd under det nya året. Den kärven benämndes "julanka".

Jönan man begynte lugga julveden, skulle man med yran lugga ett kors i luggkubben samt lugga veden över korset, så skulle trolsen inte dra bort den. Dessutom skulle man stå med ryggen vänd mot norr, då man högg.

Då man slaktade julgrisen, skulle man stå på "löpet" för att använda det vid nästa års ytt, och med julgrislopp blev bättre än annan ost.

Vid julrengöringen skulle golvet sopas med en fäst och utan uppehåll, ty eljest skulle man bli hindrad i olika arbeten under det stundande året.

I "julasöckna" skulle man inte spinna, för då stod Skam grenslä över ljulet på spinnrocken. Ej heller fick man sticka strumpor, för då stod Skam och repade repp, allt efter som man "band".

4. Om man julaftonens kväll gick upp på taket och lyddes i skorstenen, och det då dånade i denna, skulle det bli mycket åska följande år. Regnade det annandagen hade man att vänta en regnig sommar, men snöade det, skulle sommaren bli torr och vacker. Under juldolften från juldagen till trettondedagen menade man, att varje dag gav uppenbarelse om, hurudan väderleken i det stora hela skulle bli under motsvarande månad följande år. Var det stark vinter nyårsnatten, bleo det ett gott år. Om det gamla och det nya året "frös ihop", skulle vintern ej bli så farlig de närmaste månaderna.

Nyårsdagen skulle man leda temperaturen till ett vatten, som flöt åt norr, och vattna den där. Så bleo de bevarade för sjuledom under det nya året.

3. Vid baket gjorde man teos i degen och på varje lapp led att inte drullen skulle bli hård den

Man skulle lägga mera jäst i juldagen än i annan deg, ty om degen jäste snabbt och om baket gick fort undan, skulle löslättern gå fort och lyckligt. Sittakakan gjordes större än de andra kakorna, fick ligga mitt på julbordet under helgen, och förvarades sedan bland havren i en bröge. Den delades vid värbetets början mellan karlar och dragare.

Julaftons förmiddag badade familjens medlemmar. Då tog man på följande sätt orakeh om, huruvida man skulle dö under det kommande året eller ej: Den som skulle bada, lade sig före badet på benä framför spisen och tog därefter med båda händerna en ölstänka av trä och kastade den över huvudet bakåt.

Bleo kannan stående, fick man leva, annars ej.

4. Lön i form av matvaror uppbars före jul av rotelkenleden, som gick omkring med en påck och ett drickankare för att hämta sin "julakeos". Sockenens fattiga gingo dagarna före jul sin "julgång". Knekten fick bröd, färslar och bogar, ost, korv, presscylla och supar samt dricka. De fattiga slogs med bröd vid jul och ett litet

5. Luciadagen firades med "lussegille". Husmo-
dern steg upp vid 2-tiden på morgonen och stök-
te fläsk. Sedan väckte hon husets folk med följande ord: "Lussebete, lussebete, långa natt, natt nya!" Så förplägades samtliga med fläsk, fint bröd, "lussesuppen" och senare kaffe. Sedan man vidat en liten stund på maten, steg man i allmänhet upp för att trosska på logen till dagningen, då man fick en bättre frukost än i vardagslag var brukligt.

6. Lomliga ansågo, att julen begynte med "Lusse". Men själva julhelgen börjar julafton klockan fyra em. och varar till kungövedan klockan, då julen dönsas ut.

7. Om gamla tiden sätt att skura berättade de gamle: då stödde man en massa fin sand på golvet och sedan slog man ut ett par spänner vatten därpå. Med loagar av halum och granris samt med hjälp av sopkvarstar skurade man sedan till dess golvet blev någorlunda vitt. Efter julrengöringen inbars lång, styv råghalm, som breddes ut i tjocka lager över hela golvet. Därefter stöttes ut en massa av ättlingarna

och man trodde, att den skulle kunna skydda dessa mot sjukdom.

8. Man gjorde fatkronor av halum, runda, sekantiga, fyrkantiga eller åttakantiga. Lomliga hade formen av lyktor, och man prydde dem med färgade fjädrar, papper och karameller.

11. Under julmältiden stös ett brinnande ljus framför varje person. Kom en "tjuv" på ljuset, så att det slöcknade med ett fräsande, skulle den person dö, som hade det ljuset. Hocknade ett ljus på predikstolen under julen, skulle prästen dö nästa år. Såd någon vid julbordet utan skugga, skulle han dö under det nya året. Husfädern brukade gå ut under julmältiden för att se efter, om han genom rutan kunde se någon av de innevarande sitta luovdlos. Ljusstumparna från julbordet tillvaratogs för att användas som medicin för sjukdomar hos kreaturen.

13. På gårdsplanen satte husfadern upp toarne stänger med julkäror. Detta skulle vara gjort före julaftons middag. Den i byn, som förestod

15. Fåhuset hyfsades till julen, väggar och tak sopades, och golvet beströddes med granris. Kreaturen borstades, så att de blänkete. På julaftonens eftermiddag verkställdes kreaturens julutfodring, som då var rikligare och bättre än eljest. Storna fingo av det bästa höet samt tjock "mjötdricka", och hästarna fingo telöverhö och hackelse, som man slagit litet brännvin på för att de skulle bli yttre och springa bra, när man nästa dags morgon for till och från julottan, ty förstå man hem fick föret bärgat nästa sommar.

När man efter julutfodringen lämnade ladugården, skulle man önska djuren "god jul". Sedan tecknade man ett kors i luften, lade utanför dörren en lin, en yxa eller en kniv samt spottade tre gånger innanför och tre gånger utanför dörren, detta för att hindra onda makter att driva sitt spel under julnatten.

16. Till julbrasan användes den vackraste björkved, som staplades upp i spisen så att träna lades i kors. Man såg noga till, att julbrasan brann med ordentligt och ringa bränder lågo kvar. Om askan från julbrasan höll sig i rummet skulle ni

gon medlem av hushållet flytta eller dö. Tycketes askan däremot falla inåt, skulle någon komma att flytta in nästa år eller också betyde det, att det barn det året skulle födas i det huset.

17. På jultbordet skulle var och en ha sin "julahög". Ett stort träfat fullt med köttmat placerades mitt på bordet. I centrum av fatet låg ett svinluvad med ett äpple i munnen och ett dito i vardera örat. Över ögonen och anett över nosen pryddes det med kulört papper. Ring svinluvadet lågo köttbitar, korobitar och sylta. På bordet fanns vidare ost, fint bröd, smör, en stor ölskänka, och under bordet låg brännvinslaggen. Jultbordet skulle stå dukat till dagen efter Trettondedagen.

18. Julaftonen steg man tidigt upp och fick sig en s.k. "dagbete", som vid tillfället brukade utgöras av fint bröd, ost, smör, skinka och dricka. Därefter gick man ut i ladugården och skötte om kreaturen. Vid 8-tiden serverades frukost, som bestod av stekt fläsk, ägg, s.k. blandbröd av råg och havre, skinka och korv. Klokan 12 var det midnatt. Då luktade man den stora smelkatten i

och ställde den på en träbent stäl. Sedan samlades alla kring denna för att doppa i grytan. Vid 4 eller 5-tiden äts "eftermiddagsbete", som bestod av blandbröd, smör, fläsk och en sup eller två. Kllockan 8 äts kvällsvard med gröt, flera slags bröd, kokt fläsk, kött, smör, ost, korv och flera supar.

19. Julölet var bra till mångt och mycket. Det måste stå kvar i kunnan över julnatten. Då husfadern kom hem från kyrkan juldagsmorgonen, skulle någon av de hemmavarande möta honom med öl-kunnan, och han skulle sedan med ölet tvätta kornas juver. Därigenom fingo de preventis mot sirnader på juvet påföljande sommar. Med ölet bedströk han också hästarnas bringa och bogar för att de inte skulle bli selbrutna. En slätt av julölet offrade man i den åker, på vilken man under iustundaude sommar ämnade så korn för att detta skulle bli frodigare. Husdjuren fingo smaka på alla slaget av julbröd samt på julrickard, då därav något slogs i hästarnas hackelse och i nötkreaturens och sovens mjölköra.

Julgröten

20. Risgrön lades julaftons morgon i mjölk och kokades med kanel till smät. I grytan la-

des en klump smör, socker, några bitar kanel och en mandel. Sedan gröten kokat i två timmar, var den färdig. Kanelbitarna skulle nu fiskas upp, ty annars bleo det mycket mjöldrygor i rögen nästa sommar. Den som fick mandeln, skulle föret bli gift. En skal gröt med mjölk sattes ut till komten för att han skulle bli vänligt stäm med husbondetfolket. Var och en rim-made, innan han tog för sig av gröten. Husfadern kunde därvid säga: "Denne gröten är kokt i en gryta och inte i ett ljus, må Gud välsigna hela mitt hus!" Och husmodern: "Den här gröten har jag kokt i ett kök och inte i en kovan, och den räcker till både tjänare och barn." Eller: Denne gröten är kokt i en gryta och inte av ett rå, och den räcker till både stora och små. "Barnen sade: "Denne gröten är kokt i en gryta och inte i ett kvar, må Gud välsigna både mor och far." Eller: Vuxit har jag se i fjol, äter mera gröt för att bli stor." Eller: "Tack ska' mamma ha för denna gröt, den är både god och söt!" Drängen sade: "Om grötfatet här vore stort som en grop, och skeden min rumade ett någonting som skulle i sig äta till

Grötim

allihop.' Och pigan: "Den gröten är kokad av min matmor i levall, om bara jag fick äta till det blev hanegäll!"

21. Till jul bakades flera slags bröd såsom blandbröd av haare och råg, vörtbröd av siktat rågmjöl med något vete, samt fint vetebröd. Av den finaste degen bakades kringlor, juloagnar, jultussar, dyvelskatter, semlor och flåtor. I julhögarerna fanns en eller två kakor av varje sorts bröd. Ju högre julhögen kunde byggas, ju bättre. Juloagnar, dyvelskatter och flåtor voro avsedda för julhögarerna. Kakorna, som voro avsedda för julhögarerna, voro bara hälften så stora som de vanliga kakorna. En kaka av julbrödet skulle gömmas till "lilla julen".

22. Till julbyggen tog man rikligt med malt och humle samt en god portion sirup. Om julölet bleo tunn och dåligt, trodde man, att det skulle gå utför för en.

23. På julhögarerna skulle finnas både äpplen och nötter. Ofta stod på jultorget en skål med nötter i mitten och en kerans av äpplen kring dessa.

24. Om man nyårsdagen på morgonen drack ur en käll- eller bänk som varit ur- skulle

man fria sig från sjukdom och olycka.

30. Tomtar fanns för på många ställen. Man fick akta sig för att reta dem. Om man skulle slå ut varmt vatten, måste man först ropa: "Å då när i vägen så skynna er unnan, annars skällar ja er!" Men man var inte rädd för Tomtarna. Däremot fruktade man troll och gästar, som höll till i bergen och de mörkaste skogstrakterna.

Klockan 12 på juleatten begynte de döda sin julottan, vilken ändades klockan 4 på morgonen. Man kan då se, att det loper genom kyrkfönstren.

34. Staffansritt företogs Annandagens morgon. Det skulle inte vara mer än fem ryttare egentligen. De sjöngo Staffansvisan utanför dörrarna och fågnades med brännvin. Mot slutet blev de vanligen bråkiga.

33. Trettiondedagen gingo stjärngossar omkring i gårdarna och sjöngo: "Goder afton, goder afton, vad' herre och fru, har vi några styvror att skänka oss nu?" Hårtill svarades: "Du Judas med pungen, stig dristigt här fram, kanhända att det vankas en solskilling ibland." Pojkarna skulle föreställa apostlarna och vara belädda i vita skins-

och stråfformiga pappersmössor. Stjärnor var i allmänhet sekundig, antingen av papper eller av tunn, vitt skinn, och den var fastsatt vid en lång stång.

34. Det kan hända ännu i dag att någon bär ut sig till Tomte och kommer med julklappar.

36. När man ville ge en julklapp åt någon i en av granngårdarna, lopp man det, bultade på dörren, och när denna öppnades, kastade man hastigt in paketet i stugan och sprang sin väg. Eller också lade man paketet på fönsterbrädet, knackade på rutan och stack iväg hem.

37. Dagen efter Trettondedagen hölls gille. Fanns det då något brännvin kvar i kaggen, som hela jullen haft sin plats under julbordet, skulle detta nu dricka ur, ty nu var julhelgen slut.

38. Lekte gjorde man mest annan- och tredjedag jul, nyårsdagen och trettondedagen. Danslekar voro: "Pro, pro bränna", sittlekar: "Gömma ringen", "Skifta makar" och "Smida varmt". Pantlekar: "Udda eller jämnt?" och "Skeppet är lastat". Man gav pant med nötter.

Julseder. Upptecknade efter Tina Hansson i Bråten.

2. Frös det gamla och det nya året ihop, blev det i fortsättningen en sträng vinter. Bläste det mycket nyårsdagen, skulle det året många herremän dö.

3. Man skulle baka på mycket mjukt bröd, att det räckte över Trettonde. Genom att äta utav sikkakan, skulle arbetare och dragare skyddas, så att de ej fingo "värskurken". Ytet gjordes tidigt på hösten.

6. Julafton skulle åtminstone mor i huset upptidigt för att seka grishuvudet, som måste vara färdigkokt, innan det blev dager. Varje främlande, som kom in under julen, måste ha fågnad. Annars menade man att han "bar ut julen."

7. So halvm gjorde man julbockar samt takkronor. Takkronor gjordes också av svinborst.

10. Julgran använde de gamle inte. Man hade i stället ett "julatri". Det var toppen av en tall, som man hade skalat, och som man till jul klädde med papper och prydde med pappersblommor och bär. Detta julatri användes ännu i

- till år.
15. Hästarna skulle julafton ha en kaka bröd.
18. Juldagen hade man kål eller ärtor till middag.
19. Julaftons kväll lade man på jultbordet för varje kreatur i ladugården en bit bröd, och juldagens morgon skulle varje djur ha sin brödbit, innan det fyllt något annat att förtära.
20. Fyra sorters bröd bakades till jul. Först var det vardagsbröd, som bakades av blandsäd, så eftermiddagsbröd, som var litet finare, vidare vörstbröd och vetebröd. I jullögarna fanns fyraljulsvagnar, flätor och dyvelskatter.
21. Annandag jul skulle man rida till ett nordrinande vatten och vaddna hästarna.
33. Stjärngossar gingo omkring juldagens morgon vid 4-tiden för att väcka folk till julottan. De sjöngo och fingo en sup och en slant som lön.
35. Annandagens morgon kunde det hända, att några pojkar hade fodrat korna och därvid varit in så mycket hö på foderbordet och i båsen, att man inte kunde se djuren.
38. Om julen försökte man en hel del konststucken så skulle man lära sig att sitta på

en liggande butelj träda i en nål. Man lekte ringlekar sådana som "Gjvadausen", "Skära havre", "våra vadmal" och "Dansa med kulla". När julen dansades ut använde man vals, polska, folketska, kadriyl och "rell".

En mycket gammal jullek sjöng man till så här: "Bocken som ja' fick, den har ja'. Får ja' min' annan, så tar ja'. Gimmer a' lamm giver ja' dej, säj sen' att du fick'en av mej.' Ge mej en get! "

Till "Skära havre" sjöngs: "Skära, skära havre, vem skall havren binna? Det skall allra käraste, var skall jag honom finna? Jag gick mig ut en afton ute det klara månasken; då såg jag vännen komma, då slog jag på min trumma, när vän tar sitt, så tar jag mitt, så får den siste ingen."

En annan ringlek, varvid en står i ringen med förbundna ögon och man dansar kring honom sjungande: "Det går ett djur, ett underligt djur uti vår Hesses hage, det är så halt, det kan inte gå, det är så blint, det kan inte se ett enda strå. Låt man låt sinnet på!" "Hörvick

stannas dansen, och den, som ställt inuti ringen går fram till någon som de i ringen stående och söker att med händerna känna vem det är. Lyckat det honom att säga det rätta namnet, får denne övertaga hans roll.

"Köpa hattar." Under det man går i ring, sjöngs:

"Hattar, hattar ha vi köpt, många jungfrur ha vi mött, men nå mötte vi jungfru N. N., för henne måste vi buga, för henne måste vi niga, och så fick hon vända sig om." Den omsjungna vände sig om och kringgången fortsatte, tills alla deltagarna fått vända sig om. Ledsnade man inte, så fortsatte man, tills alla hade vänt sig rätt igen.

Grötröm

"Denne gröten är kokt i en gryta och inte i en klyfta, ta inte mera gröt i skeden än du orkar lyfta!"

Gätor meddelade av August Eriksson, Näset.

1. Inuti lagärn stå vita kor, och i mitten dansar en röd kalv. Löening: munnen, händerna, färgan.

2. Två klara källor med en å emellan, när vattmet flödar ur källan, glad är ägaren sällan. Löening: ögonen och näsan.

3. Ett själens fönster kallas jag, står öppen mest den hela dag. Svar: ögat.

4. Tvåfot satt på trefot och åt på enfot. Di kom fyrfot och tog enfot från tvåfot. Upp för tvåfot, fick dag i trefot och slog till fyrfot och tog sin enfot igen. Löening: Skomakaren, stolen, hunden och köttbenet.

5. Vad är det som aldrig hänt, händer eller kan hända? Svar: att en rätta bygger to i en levande katts öron.

6. Det stod en hund uppi ett berg och skällde inåt skogen. Vad hette han, hans namn är redan sagt. Vad hette han? Svar: Han hette "Vad."

7. Fyra hängare, fyra dängare, två vetter upp i sky, två pekar emot by, och en liten dackar efter. Kon.

8. Om vit häst står i stallet och räcker ut halsen någon stund. Svar: Svansen och skorstenen.

- 9. Det står en man invid vår vägg med horngap och med läderskägg. Svar: Truppen.
- 10. En tunn seglar från Inland till Utland, full med två slags dricka. Utan tapp eller svicka: Ägget.
- 11. Lilla trilla lag på tak, faller ned och slår sig bak. Tingen man i detta land lilla trilla hjälpa kan. Svar: ägget.
- 14. Sex ben på backen, fyra vingar på nacken och en lång snabel. Svar: flugan.
- 13. Sent en kväll, kom en svart gesäll, hälsa på i en säng, där som vila en dräng, gesällen stack och spände till dess att det hände, att drängen slog ihjäl gesällen. Lösning: loppan.
- 14. Svart som beck men är inte beck, flyger som en fågel men är ingen fågel, rotar som ett soin men är inget soin. Svar: tordyveln.
- 15. Liten och fager, gnager och gnager, flink och kräck, kryper in i en säck. Svar: råttan.
- 16. Mor har ett äckle som ingen kan falla, far har en kaka, som ingen kan skära, brot han har pengar som ingen kan räkna, syften har en bulla som ingen kan rulla. Lösning: himlavalvet, solen, stjärnor och månen.

- 17. Vad är det för ett ljus som ingen kan släcka? Svar: solens ljus.
- 18. Vem är det som bygger den bredaste bro? Svar: Isen.
- 19. Där kom en fågel kunglös, satte sig på trädet Grenlös. Då kom jungfru Munlös, (satte) kysste fågel kunglös och åt upp'en. Lösning: Snöflingan.
- 20. Många långa läggas hänga kring stuguväggas, om de läggas falla ned, ingen kan dem laga mer. Svar: T-stappar.
- 21. Rötten upp och toppen ner, ser sol men ingen sommar. Svar: Takisar.
- 22. Vad är värre än tjuven? Svar: elden.
- 23. Litet och rött, rätt som det flyger, faller det dött.
- 24. Om dagen full med leött och blod, om natten står och gaper. Svar: stöveln.
- 25. Fem vita jungfrur, fina och små, in genom samma dörr måste gå, var sitt rum de där männde hitta, aldrig de ut genom springor få titta, fångas de äro men finna sig gott, varar det inte för länge blott. Svar: handens fingrar, då de trädas i handskan.
- 26. Tittum tog somtum, lå'n på härtuba och for till lerkum. Svar: drängen som far till kvarnen med säd.

27. Två små springa före, två stora komma efter, spring
fort ibland men hinna aldrig varan: Vagnshjulen.

28. Om dagen går på golvet och svänger, om natten
står i en vrå och blänger: Sopkoaxen.

29. I mitt huvud är stort alarm, i min mage finns
ingen ärm, mina ben är smala som strå, det kan
ingen undra på: Svar: Islockan.

30. Litet och nätt, gult och betäckt, många små hål
men intet igenom: Svar: Fingerborgen.

31. Runt som sola, svart som jöla, och med en lång
rump: Svar: Stekpannan.

32. En krokryggig far, en ihälig mor och tre huvud-
lösa barn: Svar: Grepen och grytan.

33. Det litet ting i vår ring, långt mindre än en flu-
ga. I mat men ej i stek. I dans men ej i lek: Svar:
bokstaven "ä".

34. Finns i Halland men inte i Skåne, finns i sola
men inte i månen, i mitten på sillen, i änden på
skarl, finns i e' balj men inte i ett kear: Bokstaven "l".

35. Om dagen en steg, om natten en om: Skängsmöret.

36. Jag är varmast när det är kallast och är kallast,
när det är varmast. Om sommaren bryr sig ingen
om mig om vintern tu sig alla: Svar: Islockan.

37. På gården står onamen fusen och stek, och krokig
är han med hatten på sned, den soliga dagen hans pan-
na fårar, i regnet han smälter till strida åsar: Svar:
Snögubben.

38. Var går den vägen, där intet damm flyger. — På syn.

39. Vilket hus är byggt förutan sten och timmer?
Svar: Snäckans hus.

40. Tre kärningar gick till kyrka och ena va' trä. Enn!

Ordstav, meddelade av August Eriksson.

1. Tingen vet var haren har sin gång, så gum-
ma, la' snaran på ugnen.

2. Applet faller inte långt från trädet, så gubben,
högg pojken sin i krage.

3. Det man får mager kal, så gumman, gav kval-
len en örfil.

4. "Då går la' över", så han som spydde i säu. "Då
går aldri' över", så han som spydde i jänte."

5. "Här ä' då brätt", så kärningen, raka smöret ur elden.

6. Nöden har ingen lag, så han som skot i hatten.

7. Nu är du bet, så han, som högg huvet av tuppen.

8. "Bättre out fly än illa fåteta" så haren, när han
skrams här och där.

9. Så gör barn i by som det hemma är vant.
 10. I det lugnaste vädret gå de största ålarna.
 11. Akta dig för ont sällskap, ty som man blir sedd,
 blir man hädd.
 12. Gjord järning har ingen vändning.
 Tillfrågad hur man må kan man svara: Som ty-
 ven i havrebingen, som pärla i gull, som en kum^m
 i en brunn med locket över.
 "Det är bra som det är", sa han som hade eld i hä-
 ret, "för nu har jag det både ljukt och varmt".
 "Nu ä dä slut mä torkan", sa han, som hoppa i
 sjön.
 Ingen brädskä, det är långt till päska!
 "Jasa, dä ä här skon klämmer", sa han som slet
 klacken av stöveln.

Gätor: 41. Det stod en stolle, uppå en kulle, och vidd
 mä arma, så dä 'braka' i tarna. Svar: Värdekevarnen.
 44. Lita hätta hoppa' över stället med vit kjortel
 och svart hatt, sitter ute både dag och natt. Skatten.
 Ordstav. Fvå stora få inte rum i en påse.

Om barn, barnfödsel, barnsjukdomar m. m.

Augusta Johansson i Degebo * 1867 berättar:
 Söndagsbarn ha tur i allt. Barn som födas i Lejonet
 bli mycket starka. De som äro födda i Fiskens el-
 ler Vattumannens tecken måste akta sig för att gå
 sig ut på sjön, ty de äro bestämda att drunkna.
 Sådana som ha två visor bak i huvudet, skola
 också drunkna. En med segerhuva född hade fö-
 måga att tota sjukdomar, stämna blod, "gå
 emot eld" etc. Gamle Erik i Näret, som dog för så
 där en tjugo år sen, behövde bara gå omkring plad-
 sur där det brann, så stannade elden inom den rä-
 gånge. En gång hade det brutit ut skogbrand inåt
 Lersjöås. Erik kom dit och gick omkring elden.
 Då elden nätt fram dit där gubben hade gått fram,
 reste den sig upp som en vägg, föll därpå och fal-
 made ut. Gnistor, som av vinden fördes utanför
 rälgånge, dogo strax.
 Erik var skogvaktare på Lagmansholms skogar på
 Risveden och stod högt i guret hos patronen. Detta
 väckte avund, och gång på gång försökte folk sätta
 eld på skogen, menande, att om denna brann, skulle
 det snart vara slut med skogarna. Men de voro ak-